

Komunistyczny aparat represji wobec jezuitów Prowincji Polski Południowej konferencja w Akademii Ignatianum w Krakowie

14 czerwca 2012 r. Instytut Politologii Akademii Ignatianum, wspólnie z krakowskim oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej zorganizował w budynkach jezuickiej uczelni konferencję, w której - w oparciu o materiały archiwalne zgromadzone w IPN - badacze mieli możliwość ukazać warunki działania zakonników Towarzystwa Jezusowego, poczynając od 1945 r. Konferencja zgromadziła wielu Ojców – także spoza Krakowa – i osób świeckich, zainteresowanych powyższą kwestią, w tym Prowincjała o. Wojciecha Ziółka, dyrektorów wymienionych wyżej instytucji w osobach o. dr. Wita Pasierbka i dr. Marka Lasoty. W gronie prelegentów znaleźli się profesorowie Ryszard Terlecki i ks. Marek Marecki, ośmiu doktorów, pracowników IPN oraz dwóch z Akademii Ignatianum, a także pisząca te słowa.

Profesorowie R. Terlecki (z AI) i ks. J. Marecki (z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II) przedstawili stosunek władz PRL wobec zakonu jezuitów. R. Terlecki przypomniał, że w II RP jezuita byli najliczniejszym zakonem, w ramach którego w 31 domach żyło 844 zakonników, że prowadzili oni znakomite szkoły - Bobolanum w Lublinie i męskie gimnazjum w Chyrowie – byli zaangażowani byli w prace misyjne na wschodzie i w Afryce. W czasie II wojny światowej 35 ojców zostało zamordowanych, a 55 zaginęło w nieznanych okolicznościach. Po zakończeniu wojny rozpoczęli odbudowę stanu posiadania w klasztorach w Szczecinie, Toruniu, Opolu, Wrocławiu, Bytomiu i Świętej Lipce. W 1949 r. liczba jezuitów wynosiła 743 osoby. Nie posiadali już jednak Bobolanum ani Chyrowa (ta szkoła pozostała poza granicami Polski). Obaj profesorowie podkreślali, że okres powojenny to czas prześladowania, frontального ataku służb bezpieczeństwa, aby wyeliminować Towarzystwo Jezusowe - ważny czynnik umacniający pozycję Kościoła w społeczeństwie. Jezuitów od 1950 r. posądzano m.in. o organizowanie wywiadu na rzecz obcych państw. Wśród ofiar znalazł się, stracony w 1948 r. za udział w opozycji z czasów wojny, o. Władysław Gurgacz. Istotnym zagrożeniem dla funkcjonowania zakonu był wydany w lipcu 1946 r. zakaz zgromadzeń, stąd ojcowie przygotowali się do działalności konspiracyjnej. Podpisanie w kwietniu 1950 r. porozumienia Episkopatu z rządem dało swobodę działania, ale nie oznaczało zaprzestania represji – przykładem tego może być aresztowanie i wykonanie wyroku na o. Edwardzie Bulandzie, którego stracono za handel obcą walutą (przeznaczoną na utrzymanie kleryków). Prof. Terlecki mówił o więzionych 21 jezuitach, o napięciu spowodowanym projektem likwidacji jezuitów (miało to nastąpić 1 kwietnia 1953 r.), o likwidacji w 1952 r. niższych seminariów jezuickich. Kolejną sytuacją paraliżującą normalną działalność był pomysł z 1958 r. rejestrowania zakonników. Po latach prześladowań w 1964 r. pozostało 611 jezuitów.

Ks. Prof. Marecki przypomniał działalność Departamentu V MSW, zajmującego się penetracją zakonów, traktowanych jako szpieczy Watykanu. Wskazał, że w latach 1947-56 władze ograniczały możliwość wykonywania zadań statutowych, pozbawiały środków do życia, szerzyły negatywną propagandę, zwłaszcza wśród ludności wsi i miast. Po wydarzeniach z czerwca 1956 r. rządzący zdecydowali, by nie likwidować zakonów, ale poddać je całkowitej kontroli, stosując represje administracyjne i policyjne. Tu prelegent przypomniał np. zatrudnianie agentów szpiegujących zakonników i zakonnice, kontrole korespondencji, podsłuchy instalowane w pomieszczeniach i telefonach, zakładanie teczek obiektowych itp.

Kolejne referaty doktorów Filipa Musioła, Antoniego Kury, Roksany Szczypty-Szczęch, Moniki Komanieckiej, Marcina Kasprzyckiego i Jarosława Szarka wprowadziły w szczegóły działań SB wobec jezuitów w woj. krakowskim. F. Musioł potwierdził, że w latach 1951-56 jezuita traktowani byli jako zagrożenie, bo - zaangażowani w duszpasterstwach, bractwach, misjach, rekolekcjach, wydawnictwach i wspieraniu parafii - mieli duży wpływ na ludzi, a ponieważ byli też wykształceni - mieli kontakty w świecie i Watykanie. Służba Bezpieczeństwa

poddawała ich inwigilacji – poszczególne osoby i całą wspólnotę. W tych referatach padły przykłady konkretnych osób, przeciwko którym prowadzono sprawy. Należeli do nich oo. Mieczysław Oleksy, Władysław Gurgacz (kapelan AK), Emanuel Werner, Mieczysław Bednarz, Józef Sobala, Jan Popłotek, Antoni Badowski, Wojciech Kupiec, Celestyn Szawan. Prelegent przypomniał też o aresztowaniu trzech ojców za opublikowanie listu papieża Piusa XII.

Prokurator dr Antoni Kura przybliżył słuchaczom w swym wystąpieniu recepcję prawa radzieckiego na gruncie polskim, wskazując przykłady represji od początku lat 50. XX w. aż do 1993 r. I on mówił o oskarżeniu o. Gurgacza za napad na bank w Krakowie, Czesława Dworaczka za sprzedaż 300 dolarów w 1949 r., podobnie o. Bulandy i o wyrokach za to w wysokości 3-4 lat więzienia. Zaskakujący był przykład skazania ks. Dzierżka za wykonanie szopki bożonarodzeniowej.

W tym sprawozdaniu nie sposób wymienić wszystkich szykanowanych, ale np. R. Szczypta-Szczęch mówiła o inwigilowanych, osadzonych i skazanych za prowadzenie bursy na Małym Rynku w Krakowie - oo. Wiktorze Macko i Romualdzie Moskale. Wysokie wyroki – 10 i 8 lat więzienia zapadły w wyniku procesu, który trwał 30 minut. Referat M. Komanieckiej pokazał, że od 1953 r. do połowy lat 80. jezuita byli poddawani podsłuchom i inwigilacji nie tylko w Krakowie (przy ul. Kopernika i na Małym Rynku), ale i w Nowym Sączu, o czym mówił też M. Kasprzycki.

Dwa kolejne referaty dotyczyły inwigilacji w duszpasterstwach akademickich w Krakowie (po 1968 r. - w referacie Jarosława Szarka) i we Wrocławiu (referat Grażyny Pańko). Dla władz DA były przykrywką działalności politycznej, a jako zagrożenie władze traktowały także udział ojców i młodzieży w corocznych akademickich pielgrzymkach na Jasną Górę w maju. Z tych referatów wynikało, że władze prowadziły z jezuitami walkę o dusze młodzieży.

Do najciekawszych należały referaty dr. hab. Filipa Musioła, o rozmowach operacyjnych, dialogu i współpracy niektórych jezuitów z SB, i różnych stosowanych metodach ich pozyskiwania (np. zaskoczenia, sugestii, zastraszania, manipulacji itd.). O. dr Andrzej Paweł Bieś przedstawił wynik sześcioletnich poszukiwań w materiałach IPN. Jego zestawienie statystyczne jezuitów poddawanych inwigilacji i zarejestrowanych jako tajni współpracownicy od lat 50. do 1989 r. pokazało, że z 26 osób 4 zanotowano pod pseudonimem, 12 z imienia i nazwiska. Zostały odnotowane też 42 pseudonimy osób pojawiających się w materiałach SB - 2 kleryków, 2 braci, 31 ojców i 2 osób, które opuściły zakon, 10 nie udało się zidentyfikować.

Jako przykład jezuitów współpracujących z SB omówiono postać tajnego współpracownika ps. „Kazek” (o. Edward Stoch SJ - od 1960 r.), który w ramach lustracji przyznał się do współpracy – w referacie Wojciecha Frazika, oraz „Anteusz” (o. prof. dr hab. Ludwik Piechnik - od 1970 r.), o którym mówił o. A. P. Bieś.

Dla wspólnoty parafii św. Klemensa Dworzaka najbardziej interesujący był referat dr. Stanisława Bogaczewicza (IPN Wrocław), dotyczący o. Adama Wiktora SJ, duszpasterza ludzi pracy, pracującego w naszej parafii. W materiałach IPN z wydziału IV znajduje się dokument z 22 grudnia 1981 r., który rejestruje o. Wiktora jako tajnego współpracownika w okresie od stycznia 1978 do 1983 r., w sprawie o kryptonimie „Adam”. Ta bulwersująca sprawa, o której mówiło się we Wrocławiu, jest z gruntu nieprawdziwa. Dr Bogaczewicz uzyskał w 2010 r. oświadczenie na piśmie oficer SB Armii Rozdziałowskiej, że to ona, na polecenie szefa, bez wiedzy o. Adama Wiktora, dokonała tej rejestracji. Dobrze, że udało się publicznie oczyścić naszego duszpasterza. Kazus o. A. Wiktora może świadczyć, że nie był to jedyny przypadek, kiedy pracownik SB wykorzystał nieświadomość lub po prostu życzliwość rozmówcy.

Jezuici tę konferencję potraktowali jako ważny element poznania prawdy – trudnej, ze względu na tych, którzy okazali się słabi. 14 czerwca był dniem ekspiacji jezuitów za winy i oczyszczeniem poprzez modlitwę, o czym na zakończenie mówił o. prowincjał Wojciech Ziółtek.